

En Dør utad (versjon Dagbladet)

Taler

Bjørnstjerne Bjørnson

Dato

23 oktober 1899

Sted

Logens store sal, Kristiania

1 [Han begyndte med at minde om, at dette Foredrag egentlig skulde været et
lidet Efterslæt til et Foredrag af Nansen, da han jo oprindelig havde lovet at tale
sammen med ham. Man havde imidlertid ønsket Foredragene i to Portioner,
og..]

5 ..derfor staar jeg her alene og ber om Overbærenhed særlig overfor Referenterne,
for jeg ser, de har væbnet sig! Dette kan blive væsentlig bare et Causeri, og derfor
kan det nok ogsaa hænde, at Udtrykkene blir skarpe. Men det er ogsaa en farlig
Plads at staa paa. Det viser Garborgs Artikel iaften i Dagbladet, hvori de, som er
10 mod Maalstrævet, stemples som noget bortimod Landsforrædere.

Faktum er, at vi her staar overfor en Fare.

Lad mig si det med en Gang - [udtalte Bjørnson i det væsentlige videre -] at jeg
15 aldrig har villet Maalsagen tillivs. Jeg elsker Maalet den Dag idag, som jeg altid
har elsket det. Jeg finder det vakkert og klangfuldt. Jeg har været med Aasen og
Vinje i min Ungdom, og syntes dengang, at hvad disse to skrev var saa inderlig
fint og vakkert.

20 Men dette Ungdomssyn er ligesom en Paradislængsel; thi Folket har i sin unge
Tid, ligesom Ungdommen, Paradiset bag sig. Det gamle trænger ind paa en med
slig vidunderlig Magt, at det ligefrem er farligt. Maalsagen eier slig en Magt, og
faar den raade, kommer den til at holde igjen som ingen anden Kraft i Landet.

25 Men disse Drømme om Paradiset bag os hører ikke hjemme nu. Jeg synes heller,
vi skulde se at drømme om Paradiset foran os. Det er meget større. Den første
Maalreisning var bra i og for sig, men jeg ser nu - hvad jeg ikke saa dengang -
hvor meget gammelt, tuslet og almueagtigt der var ved Ivar Aasen.

Det er min Mening, at hvert Bondebarn skal begynde Undervisningen i sit eget Maal; da vil det gaa tre Gange saa let som nu. Men det gjør de ikke. Lærerne snakker isteden til dem i et fremmed Maal, som er laget sammen herfra og derfra. Tog de endda vort nuværende Rigsmaal, skulde man se en ganske anden
35 Fremgang. Men disse Fanatikere er ikke helt ærlige; thi naar er Fanatikere det?

Det er en forunderlig Begrebsforvirring, at Folk virkelig tror, de kan bli dannede uden at træde ind i det Sprog, som er Landets. Jeg har aldrig hørt Mage! Landsmaalet er, saa at si, en Dør ind. Men det, som Rigsmaalet gir os, og som al
40 Udvikling kræver, er en Dør ud. Thi det skal man vel huske paa, at Sproget ikke bare er Ord. Nei, det er Tanker og Ideer, Forestillinger og Begreber, der bunder i Tiden og Livet omkring en og har Farve og Tone af Tilværelsens hele. Sproget laaner Vinger til Musikere og Digtere, til Malere og Kritikere. De trænger altid de sidste, de nyeste, de mest fuldkomne Udtryk for sine Tanker og Følelser. De
45 kan ikke gi dem Luft ved at gaa hundrevis af Aar tilbage i Tiden for at lede efter Udtryk.

Hvor er ikke mange af disse Udtryk plumpe og aflægse! Se paa Ordet Fruentimmer for Eksempel! Intetkjøn. Akkurat som det tyske das Weib - et
50 Kvindfolk. Kvinden Intetkjøn! Ja det var en Tid, hun blev betragtet som noget sligt, men hvad var dog det for en Betragtningsmaade. Vi er kommet langt væk fra den.

Nei det, som vi trenger, er fremfor alt Kultur, og dens Gang kjender vi. Al
55 Kultur gaar fra det tungere til det lettere, fra det styggere til det skjønnere, fra det koldere til det varmere. Der hersker samme Lov i Kulturen som i Mekaniken: jo større Fart, jo større Varmer. Og er der noget, som præger det moderne Liv, saa er det jo netop disse to Egenskaber.

Jeg har levet blandt Bønder hjemme og ude, men særlig i Tyrol har det slaat mig, hvor fast Bonden kunde stikke i det gamle. Der var nogle, som ligesom sad i Jorden til Halsen og bare havde Næverne fri som et Slags Gribeklør over Jorden. Andre sad i til Livet, atter andre til op paa Læggen et Stykke, og endelig var der de, som ogsaa havde faat Benene fri. Disse var de eneste, som det gik an at
65 snakke forstaaeligt med.

Aa hvor tungsindige og mørke alle vore gamle Sagn er! Og hvorfor, tror De? Jo fordi de blev til i en Tid, som laa tilbage i Varmer, Fart og Livsglæde. Det samme

70 er Tilfælde med de gamle Bygninger. Se paa deres Stil med Svalegangene, der stænger Lyset ude, og de lyse vakre Embedsgaarde som nu bygges paa Landet med store Vinduer!

Ligesaa i Musiken. Vi begyndte med de gamle, dystre Melodier, men det vi nu
75 vil ha, er lyse, lette Toner. Og i Vævningen? Ikke disse næseløse, benløse Tingester som Figurerne i de gamle Mønstre. Det er almueagtigt, og vi kan ikke goutere det. Lad os være enige om at ta Fornyse af det gamle og bygge videre paa dets Grund. Men det er ikke nødvendigt at lægge sig plat ned paa Jora si for at forvisse sig om, at en er der.

80 [Bjørnson gik derefter over til at omtale det Lavningsarbeide, som nu foregik paa Sprogets Omraade, og oplæste en Del af de sidste Aars Lovbestemmelser om Sprogenes gjensidige Forhold i Skolen.]

85 Hvad er nu dette for Slags Love, og hvem staar bag dem? Jeg ved ikke. Jeg tror her er nogle politiske Klikker herinde i Kristiania, som sidder og punscher og røger dem sammen.

Jeg har aldrig hørt noget Folk behandle sin Kultur paa en saadan Maade. Jeg
90 betænker mig ikke paa at kalde disse Love for Friskfyrløve. Disse selvbestaltede Lovkomiteer kommer saa og stikker sine Lovforslag i Næven paa en Tingmand eller en Statsraad, og dermed glider det igjennem.

Feilen er, at vi ikke har nogen kulturel Domstol her i Landet. Her sidder en
95 Teolog som Statsraad, og en Bonde, der hjemme er Staldkarl og Grøftegraver, og afgjør, hvad Sprog vi skal tale! Slige Love skulde ikke faa Lov at komme frem, før Universitetet havde udtalt sig.

Vi har nu faat en Maalprofessor, og jeg hilser ham velkommen til hans Arbeide -
100 hans filologiske Arbeide. Det er der intet at si paa. Men denne nye Professor - en sød, snil Mand, som næsten er farlig, fordi han gaar omkring og forfører Folk som et Kvindfolk - han sa ved sin Tiltrædelsesforelæsning, at nu skulde vi se til at faa væk det nuværende Rigsmaal. Aa nei, det vil nok ta et Par hundrede Aar, det. Slig Fanatisme finder jeg ligefrem ubegribelig!

105 Der er nu et Forslag oppe til Seminarlov, hvorefter alle Lærere for Levebrødets Skyld maa blive Maalmænd. En af Maalkoryfæerne har skrevet til

110 Nationalteatrets Styre, at hvis Teatret vilde spille Maalstykker, skulde det faa Statsunderstøttelse. Han havde aabenbart Stortingsmændene i Lommen og var villig til at slippe dem ud for en bestemt Pris.

115 Saa kommer man og fortæller, at Bondemaalet er en legitim Arving af det gamle Sprog, at det er vakrere, mere klangfuldt end det, vi nu har, fordi det bærer hjem. Det er noget i det. Men det er alligevel en Kjendsgjerning, at ikke alt, som er hjemligt, og ikke alt, som er vakkert, derfor har Ret.

120 Det viser sig f. Eks. med Per Sivle - en Mand, som jeg gjorde Uret, da jeg for nogle Aar siden skrev min Essay over norsk Literatur. Sivle har skrevet en 12-20 af de deiligste Digte, vi eier - de mest personlige og dybest følte. Men han er alligevel ikke kulturel. Han lever i en snever Idekreds, der bundet i det hjemlige, og han tar Styrke af denne Sneverhed. Men denne Digtning er alligevel liden for os andre. Vi blir tilslut erke kjed af den.

125 Men Maalet er mere norsk, siges der. Ja er det nu det? Er det kanske nogen her, som vil paastaa, at jeg ikke snakker norsk her jeg staar? Hvis der er, vil jeg reise ned til Danmark og begjære Attest for det modsatte, for der maa de vel være kompetente til at gi mig den.

130 Det er ogsaa noget Snak, at Maalet forstaaes bedre af Bønderne. Jeg har staat paa mange Talerstoler ved Siden af Folk, som har snakket Maalet, og alle har sagt, at de forstod mig bedst.

135 Gaar det anstændigvis an at paastaa, at Ivar Aasen staar over Henrik Wergeland, at Roden er høiere end Toppen med Bladene og Blomsterne og alle Farvernes fineste Udfoldelse? Vi har nu faat dette foragtede Rigsmaal udbredt over al Jordens Kreds. Hver Dag gjør det Norges Grænser videre, og netop nu har man valgt Tiden til at udrydde det!

140 En anden diger, rund Frase er den, at dette Rigsmaal ikke er den norske Bondes. Han er ikke med i det, heder det. Jo han er med! Det kan en sandelig se paa vore Tingbønder. Vil I øge Bondens Evne til at bli med, saa lad ham komme med i vort almindelige Sprog. Men det blir desværre arbeidet altfor lidet for.

145 [Bjørnson pegte paa Statsminister Steen.] Han skriver et Sprog, saa Gud sig forbarme! Han er sandelig ikke "huga" paa det; dertil er han dfor klog, men han

gjør intet for at komme væk fra det. Ligesaa med andre. Vort departementale
Sprog er det afskyeligste Vrøvl, som kan tænkes. Det er en stor Opgave at
150 komme væk fra det, og Pressen maa her ta i ganske anderledes ihærdig end hidtil.

Bondens Sprog indeholder en ligefrem Fristelse til at bli stikkende, i alle gamle
Synsmaader og Forestillinger - alt som er skiddent, trægt og sumlet. Er det ikke
155 betegnende, at Ordet Renslighed - det, som vækker den første
Skjønhedsforestilling i os - ikke engang er norsk!

Her har Skolen en vidunderlig stor Gjerning. Den skal opdra det etiske hos
Børnene og derigjennem gjøre deres Liv rigere og lysere. Vi maa stadig ha bedre
160 Skoler for at gjøre vort Folk stærkere i Kampen for Tilværelsen. Engelsk i
Folkeskolen vil være en stor Vinding. Thi det er en Dør ud.

Vi har i det sidste iagttaaet et interessant Fænomen, som fortjener at omtales.
Kristenfolket har lagt for Dagen en udpræget Kjærlighed til Maalet, og det er
165 vel. Lad dem faa sine Salmer og sine Prækeners paa Landsmaal, men lad dem
vogte sig for at flytte Kristendommen med sig ind i Landsmaalets Idekreds. Da
blir Kristendommen almueagtig og da - Adjø Kristendom! Husk paa, hvorledes
det gik, da Hedenskabet blev aflægs. Ordet paganus betyder Hedning, men
ogsaa Bonde; det samme er Tilfældet med det tyske Heide. Det er ikke bare et
170 Træf, dette.

[Efter en kort Paavisning af det ulogiske og faktisk urigtige i at ville
sammenligne den norske Maalbevægelse med de Sprogstridigheder, som føres i
andre Lande, fortsatte Bjørnson:]

175 Lad os erindre i denne Forbindelse den Ulykke, som har kaldt os sammen
ikveld. Paa Røvær vilde de unge ikke lytte til de ældre, der tog Varsel af det
truende Veir. Lad os agte paa Historiens Lærdomme og lad os ikke føres vild af
fantasifuld Ungdom! De er forresten ikke med paa dette. De er mod Maalet, og
180 hvis de skal tvinges til det, blir Enden, at de kommer til at hade det.

Den store Ulykke paa Vestlandet skal mane os til at gjøre vort Folk stærkere i
Kampen for Tilværelsen. Men da maa vi fremfor alt ikke afbryde Forbindelsen
med det danske, som af alle erkjendes for at være Verdens første i Retning af
185 Livets Erhverv! Jeg gjentar det: jeg er ikke mod Maalet; men jeg er mod

Maalstrævernes uoverlagte Gang.

190 Her kommer Garborg og fortæller i Dagbladet, at de, som gaar med mig, bare er Bohêmen i Kristiania. Kan Folk, som snakker sligt Tull, være Førere i Norge? Nei, de ligger nok den gale Kurs. Vil Høire være med at staa imod her - thi ogsaa de er Nordmænd, det har jeg bestandig præket - saa gjør de en god Gjerning. Skal det komme til Kamp her, gaar jeg med Høire!

195 Lad mig tilføie mit stærkeste Argument, som jeg ser jeg har glemt som sædvanlig. Naar Norge faar 3 Millioner, har Kristiania 1. Byens Formue vil da forholde sig til Landets som 3 til 1. Men Intelligensen som 20 til 1. Her er Kulturens faste Borg, hvor man f. Eks. aldrig vil komme til at si "sleike" for slikke. Det hjælper ikke at pege paa Indvandringen fra Landet. Al Historie lærer
200 os, at Indvandrere tilegner sig det som findes paa det Sted, hvor de slaar sig ned. Vil man opad og udad, gaar Veien gjennem det kulturelle Maal.

205

Kilde

Dagbladet 24. okt. 1899

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/en-dor-utad-versjon-dagbladet>

210

215

220